

Томчаковська Ю. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню аксіологічного аспекту дослідження англomовного окультного дискурсу у його трьох різновидах: алхімічному, астрологічному та магичному. Термін *окультизм* позначає загальну назву теоретичних вчень і практик, що визнають існування прихованих сил у людині та космосі, недоступних для спільного людського досвіду, але доступних людям, які пройшли через особливу посвяту або специфічні психічні тренування. За своєю суттю окультизм протиставлений науковій картині світу, оскільки він ґрунтується на ірраціональному підході до трактування явищ навколишньої дійсності на відміну від науки, стрижневим принципом якої є раціоналізм. У презентованій роботі запропоновано розгляд окультного дискурсу у трьох аспектах: онтологічному (*що таке окультний дискурс*: жанрові, лексичні, стилістичні та прагматичні особливості окультного дискурсу), гносеологічному (*що суспільство знає про окультний дискурс*: гіперконцепт OCCULTISM та його складові концепти ALCHEMY, ASTROLOGY, MAGIC) та аксіологічному (*як суспільство ставиться до окультного дискурсу та які ціннісні орієнтири актуалізуються у ньому*: оцінні характеристики окультизму в англійському мовленні). Дослідження саме аксіологічного аспекту англomовного окультного дискурсу є релевантною і перспективною проблемою сучасної лінгвокультурології, оскільки уможливить виявлення ціннісних і оцінних характерних рис цього типу дискурсу в англomовній картині світу. Ключовими аксіологічними характеристиками алхімічного дискурсу є багатство, здоров'я та вічне життя; астрологічного дискурсу – багатство, успішність, любов, здоров'я, безпека; магичного дискурсу – знання, влада, любов, багатство, успіх, здоров'я, безпека. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні стилістичних особливостей різних жанрів англomовного окультного дискурсу.

Ключові слова: аксіологія, дискурс, лінгвокультурологія, окультизм.

Постановка проблеми. На сьогодні дискурс є предметом багатьох галузей наукового знання: філософського, психологічного, лінгвістичного, культурологічного тощо, що відносить відповідні дослідження до міждисциплінарних. У презентованій роботі запропоновано розгляд окультного дискурсу у трьох аспектах: онтологічному (*що таке окультний дискурс*: жанрові, лексичні, стилістичні та прагматичні особливості окультного дискурсу), гносеологічному (*що суспільство знає про окультний дискурс*: гіперконцепт OCCULTISM та його складові концепти ALCHEMY, ASTROLOGY, MAGIC) та аксіологічному (*як суспільство ставиться до окультного дискурсу та які ціннісні орієнтири актуалізуються у ньому*: оцінні характеристики окультизму в англійському мовленні). На наш

погляд, такий різноаспектний аналіз мовного та мовленнєвого проявів феномену окультизму сприятиме всебічному висвітленню його власних характеристик та його сприйняття англomовним суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження виконано в рамках сучасної дискурсології, серед актуальних завдань якої слід відзначити вивчення соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їхніх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Головними проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо [1, с. 626–627].

У сучасному мовознавстві дискурс трактується як спілкування людей з позицій їх належності до тієї чи іншої соціальної групи або стосовно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації. Численні дослідження фокусують свою увагу на таких різновидах дискурсивної діяльності людини як члена соціуму: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Слід відзначити, що інституційний дискурс, до якого ми відносимо і досліджуваний окультний дискурс, історично мінливий: коли зникає суспільний інститут як особлива культурна система і, відповідно, розчиняється в близьких, суміжних видах дискурсу властивий зникаючому інституту дискурс як цілісний тип спілкування [2].

Стосовно аксіологічного аспекту дослідження зазначимо, що категорія оцінки відображає суспільно-особисте уявлення про добро і зло, про цінність, корисність предметів, об'єктів або явищ. В основі сучасних лінгвістичних досліджень оцінки як текстової категорії лежить принцип антропоцентричності, що зумовлює залучення до вивчення проблеми оцінки таких чинників, як когнітивна діяльність людини та використання мови як засобу здійснення соціальної взаємодії [3].

Аксіологія в цілому з'ясовує відношення між тим, що існує, і належним, розглядає ступінь підвищення об'єктивності суджень про цінності, досліджує розумові операції, які нерозривно пов'язані з цінностями, простежує історію формування

певних цінностей, досліджує проблему існування, значущості цінностей, суб'єктно-об'єктної природи оцінних і ціннісних відношень. Аксиологічна лінгвістика як окремий напрям мовознавства орієнтована на дослідження способів пред'явлення світу рефлексії в їх контекстуальній представленості та ефективності в міжособистісному та соціальному планах у культурі, часі та просторі [4].

З огляду на це, дослідження саме аксиологічного аспекту англійського окультного дискурсу є релевантною і перспективною проблемою сучасної лінгвокультурології, оскільки уможливить виявлення ціннісних і оцінних характерних рис цього типу дискурсу в англійській картині світу.

Мета статті – висвітлити аксиологічний аспект дослідження англійського окультного дискурсу у його різновидах: алхімічному, астрологічному та магичному.

Виклад основного матеріалу. Термін *окультизм* позначає загальну назву теоретичних вчень і практик, що визнають існування прихованих сил у людині та космосі, недоступних для спільного людського досвіду, але доступних людям, які пройшли через особливу посвяту або специфічні психічні тренування. За своєю суттю окультизм протиставлений науковій картині світу, оскільки він ґрунтується на ірраціональному підході до трактування явищ навколишньої дійсності на відміну від науки, стрижневим принципом якої є раціоналізм.

Розпочнімо аналіз аксиологічних характеристик англійського окультного дискурсу із його першого різновиду – алхімічного дискурсу. Впливове енциклопедичне джерело *Encyclopedia Britannica* наводить таку дефініцію відповідної лексичної одиниці: *“alchemy, a form of speculative thought that, among other aims, tried to transform base metals such as lead or copper into silver or gold and to discover a cure for disease and a way of extending life”* [5].

Головними цілями алхімії були пошуки ліків від хвороб та продовження життя, тобто з аксиологічної точки зору тут актуалізуються такі цінності як життя та здоров'я людини. Ключовою характеристикою алхімії було перетворення у кращу сторону – від простих металів до благородних, від бідності до багатства тощо: *“Transmutation is the key word characterizing alchemy, and it may be understood in several ways: in the changes that are called chemical, in physiological changes such as passing from sickness to health, in a hoped-for transformation from old age to youth, or even in passing from an earthly to a supernatural existence. Alchemical changes seem always to have been positive, never involving degradation except as an intermediate stage in a process having a “happy ending.” Alchemy aimed at the great human “goods”: wealth, longevity, and immortality”* [5]. Таким чином, ключовими аксиологічними характеристиками алхімічного дискурсу є багатство, здоров'я та вічне життя.

Астрологія сьогодні є значущим для більшості членів суспільства явищем, особливою системою знань, заснованою на уявленні про наявність необхідного зв'язку між рухом небесних тіл і процесами, що відбуваються на землі: *“astrology, type of divination that involves the forecasting of earthly and human events through the observation and interpretation of the fixed stars, the Sun, the Moon, and the planets. Devotees believe that an understanding of the influence of the planets and stars on earthly affairs allows them to both predict and affect the destinies of individuals, groups, and nations. Though often regarded as a science throughout its history, astrology is widely considered*

today to be diametrically opposed to the findings and theories of modern Western science” [5].

Проведений аналіз мовного матеріалу підтверджує, що тексти гороскопів дійсно мають свої специфічні дискурсивні особливості. Будучи прагматично спрямованим, астрологічний дискурс крім пізнавальної (астрологами з давніх-давен були люди, які займалися пошуком істини, поясненням детерміністичних законів світобудови) може виконувати також соціально-політичну (маніпулятивну) та психотерапевтичну функції. Отже, астрологічний прогноз є частиною астрологічного дискурсу, який у свою чергу виступає різновидом окультного дискурсу. Типовий астрологічний гороскоп, розміщений у медіапросторі, декларує знання про вплив небесних тіл на долю людей та їхні земні події, згідно з якими їх можна передбачити за взаємним розташуванням небесних тіл: *“The original purpose of astrology, on the other hand, was to inform the individual of the course of his life on the basis of the positions of the planets and of the zodiacal signs (the 12 astrological constellations) at the moment of his birth or conception. From this science, called genethliology (casting nativities), were developed the fundamental techniques of astrology. The main subdivisions of astrology that developed after genethliology are general, catarchic, and interrogatory. General astrology studies the relationship of the significant celestial moments (e. g., the times of vernal equinoxes, eclipses, or planetary conjunctions) to social groups, nations, or all of humanity”* [5].

Основними характерними рисами гороскопів є їхнє лексичне наповнення, композиційна структура та прагматичне навантаження. Проведене дослідження лінгвальних особливостей астрологічних прогнозів дозволило виділити основні функції, які виконують гороскопи у медійному просторі: інформативна, апелятивна, персуазивна та емотивна. Астрологічний прогноз є полікодовим текстом, який містить вербальні та невербальні знаки. До останніх відносяться іконічні знаки та набірні засоби.

Аксиологічний план текстів астропрогнозів відрізняється за ступенем складності, яка зростає за рахунок кількості об'єктів оцінки. Як і у відношенні інших модальностей, це обумовлено типом відповідної цільової групи, найбільшою складністю відрізняються тексти індивідуальних прогнозів. У текстах астропрогнозів об'єктом оцінки стають насамперед сприятливі та несприятливі дні тижня і місяця, часто вказується також на те, для яких справ цей час підходить найкращим чином і від яких справ краще відмовитися.

Магія визначається як спосіб мислення, який використовує невидимі сили, щоб впливати на події, впливати на зміну матеріальних умов або представляти ілюзію змін. У західній традиції такий спосіб мислення відрізняється від релігійного чи наукового; однак, такі відмінності і навіть визначення магії є предметом широких дискусій: *“Magic, a concept used to describe a mode of rationality or way of thinking that looks to invisible forces to influence events, effect change in material conditions, or present the illusion of change. Within the Western tradition, this way of thinking is distinct from religious or scientific modes; however, such distinctions and even the definition of magic are subject to wide debate”* [5]. Таким чином, підкреслюється принципова відмінність релігійного та наукового знання від магичного.

Магічний дискурс реалізує протективну функцію, пов'язану з відгінною та очищувальною магією, та спрямований

на нейтралізацію побутових фобій (боязнь хвороби, невдач, містичного негативного впливу оточуючих на долю людини) за допомогою: магічної семіотики (обереги, амулети, талісмани, інструменти тощо); магічної вербаліки (тексти – замовляння, заклинання, прикмети і т. д., що описують механізм впливу людини на навколишній світ із метою захисту від його негативного впливу); містичні артефакти (*dummies, wax figure, bell, candle, magic recipe, brew, broth, needle, thread, philter, potion, jar, moly, wand, wand, magic ring, magic mirror*), яким приписується сугестивна сила у межах протективного магічного ритуалу.

Головними аксіологічними складовими магічного дискурсу є знання, влада, любов, багатство, успіх, здоров'я, безпека: *“The purpose of magic is to acquire knowledge, power, love, or wealth; to heal or ward off illness or danger; to guarantee productivity or success in an endeavour; to cause harm to an enemy; to reveal information; to induce spiritual transformation; to trick; or to entertain. The effectiveness of magic is often determined by the condition and performance of the magician, who is thought to have access to unseen forces and special knowledge of the appropriate words and actions to manipulate those forces”* [5].

Найцікавішим з лінгвосеміотичного погляду є вербально-акціональний жанр магічного дискурсу, прагматичною установкою якого є містична дія – ритуал, що супроводжує протективний текст заклинань (*spells, charms*). Дослідники виявили найбільш частотні типи заклинань, що використовуються як протективи. До них відносяться: захист від прокляття (*purification spell to break a curse*); захист від лихослів'я (*anti-slander spelt*); захист від недруга та ворога (*spell to make an enemy move away, spell against a trouble-maker*); захист від злодійства (*spell to stop someone from stealing*); захист від підпалу (*fire protection spell*); захист чесного імені, репутації (*protection spell for reputation*); захист від психічного впливу (*spell to rid yourself of psychic attacks*); захист від фізичної травми (*spell against physical harm*); захист будинку та сім'ї від недоброчливців (*house protection spell*); лікування недуги (*spell against an illness*); викорінення пороків та шкідливих звичок (*banishing spell for evil and bad habits*).

Отже, магічний текст має яскраво виражений сугестивний потенціал, символічно насичений та реалізує базові стратегії застереження, корекції та протекції. Застереження виявляється у прогностичних установках (вербально-прогностичний жанр), вкладених у попередження про можливі небезпеки, відображені в етноспецифічній системі попереджувальних знаків (прикмети). Корекція спрямована на лікування недуг та нормалізацію девіантного психосоматичного стану через чітко алгоритмізовані, семіотично насичені обряди та замовляння (вербально-сугестивний жанр). Протекція як захист від ворожих зовнішніх впливів здійснюється через заклинання (вербально-акціональний жанр) та символічно насичені ритуали. Аксіологічну систему магічного дискурсу утворює інтенційна діада «чеснота – злодійство», в яку включені позитивні ціннісні константи (людинолюбство, працьовитість, чесність, цнотливість, щедрість, здоров'я тощо), протиставлені негативним, тобто антиціннісним (ненависть, хвороба, псування, пристрій, жадібність, перелюб тощо). Аксіологічна значущість виділених констант дозволяє визначити їх як засоби параметризації універсального досвіду англійського суспільства, етноспецифічно рефлексованого у пареміології та афористиці [6].

Висновки. *Окультизм* позначає загальну назву теоретичних вчень і практик, що визнають існування прихованих сил у людині та космосі, недоступних для спільного людського досвіду, але доступних людям, які пройшли через особливу посвяту або специфічні психічні тренування. За своєю суттю окультизм протиставлений науковій картині світу, оскільки він ґрунтується на ірраціональному підході до трактування явищ навколишньої дійсності на відміну від науки, стрижневим принципом якої є раціоналізм. У презентованій роботі запропоновано розгляд окультизму дискурсу у трьох аспектах: онтологічному (*що таке окультизм дискурс*: жанрові, лексичні, стилістичні та прагматичні особливості окультизму дискурсу), гносеологічному (*що суспільство знає про окультизм дискурс*: гіперконцепт OCCULTISM та його складові концепти ALCHEMY, ASTROLOGY, MAGIC) та аксіологічному (*як суспільство ставиться до окультизму дискурсу та які ціннісні орієнтири актуалізуються у ньому*: оцінні характеристики окультизму в англійському мовленні). Дослідження саме аксіологічного аспекту англійського окультизму дискурсу є релевантною і перспективною проблемою сучасної лінгвокультурології, оскільки уможливить виявлення ціннісних і оцінних характеристик рис цього типу дискурсу в англійській картині світу. Ключовими аксіологічними характеристиками алхімічного дискурсу є багатство, здоров'я та вічне життя; астрологічного дискурсу – багатство, успішність, любов, здоров'я, безпека; магічного дискурсу – знання, влада, любов, багатство, успіх, здоров'я, безпека.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні стилістичних особливостей різних жанрів англійського окультизму дискурсу.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
3. Ткаченко М. О. Аксіологічний аспект у рекламному дискурсі. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/25465/1/Tkachenko.pdf> (дата звернення: 18.07.2022).
4. Дячук О. В. Лінгвоаксіологічні особливості дискурсу соціальної реклами США. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6 (74). С. 57–60. DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-57-60
5. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/> (дата звернення: 18.07.2022).
6. Чернявская Т. В. Дискурсивное пространство англоязычных предрассудков. URL: <https://www.disscat.com/content/diskursivnoe-prostranstvo-angloyazychnykh-predrassudkov/read> (дата звернення: 18.07.2022).

Tomchakovska Yu. Axiological aspect of the English occult discourse study

Summary. The article is devoted to highlighting the axiological aspect of the study of the English occult discourse in its three varieties: alchemical, astrological and magical. The term occultism denotes the general name of theoretical teachings and practices that recognize the existence of hidden forces in man and the cosmos, inaccessible to common human experience, but accessible to people who have passed through

special initiation or specific psychic training. In its essence, occultism is opposed to the scientific worldview, since it is based on an irrational approach to the interpretation of the phenomena of the surrounding reality, in contrast to science, the core principle of which is rationalism. The presented paper proposes consideration of occult discourse in three aspects: ontological (what is occult discourse: genre, lexical, stylistic, and pragmatic features of occult discourse), gnoseological (what society knows about occult discourse: hyperconcept OCCULTISM and its component concepts ALCHEMY, ASTROLOGY, MAGIC), and axiological (how does society relate to occult discourse and what value orientations are actualized in it: evaluative characteristics of occultism in English speech).

The study of the axiological aspect of the English occult discourse is a relevant and promising problem of modern linguistic and cultural studies, as it will make it possible to identify the valuable and evaluative characteristics of this type of discourse in the English-speaking worldview. The key axiological features of alchemical discourse are wealth, health, and eternal life; of astrological discourse – wealth, success, love, health, safety; of magical discourse – knowledge, power, love, wealth, success, health, safety. We see the prospect of further research in the study of stylistic features of various genres of English occult discourse.

Key words: axiology, discourse, linguistic and cultural studies, occultism.